

חוברת לימוד והגות

לך לך

8 שאלות לשיחה סביב שולחן השבת

שמונה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "לך לך — הניסיון השלישי": אחרי אדם ונח — אברם, המשקיע את עצמו בלי לצפות לדבר; גוי גדול שהובטח כדי להשיב לאומות את מושג המשפחה; ומוצאנו העברי, מחנות הספרים של תרח ועד העצירה בחרן.

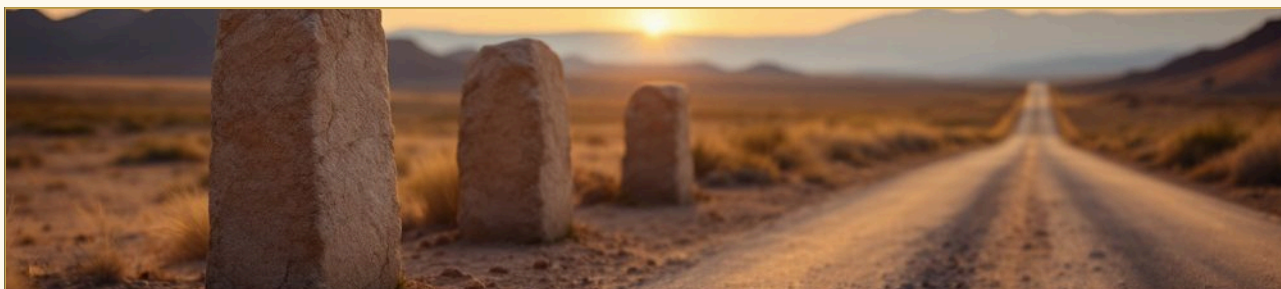

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת לך לך

01	שלושה ניסיונות
02	החול, הכוכבים והענף הטמון
03	גוי גדול – אבל משפחות מבורכות
04	התיבה ושלושת הבנים
05	מאין בא האיש הזה?
06	חנות הספרים של תרח
07	לעצור בחרן
08	קודם לשמוע, אחר כך לראות

הצגה

לדעת הרב, לך לך הוא הניסיון השלישי להתניע את ההיסטוריה של האנושות. היו שניים לפניו: של אדם, ואחר כך של נח, וכל אחד מהם הסתיים כעבור עשרה דורות.

השאלה

מה חסר לאדם ולנח — ומה מביא אברם של חדש?

התשובה

"לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה' (בראשית מט, יח)."

את הפסוק הזה בן שלוש המילים, שאנו חוזרים עליו כמעט בכל יום, אפשר לקרוא בשלוש דרכים. הראשונה היא של אדם: בעולם של גן עדן יש לו הכול ואין לו מה לעשות; הוא הצדיק השבע, שבכל זאת היה רוצה לנסות לעצב את עצמו בעצמו ואינו רוצה בעבודה ללא תנאי. הוא נכשל, ויוצא ללמוד את דרכו מחוץ לגן. החרטה של ה' פירושה רק שהניסיון הזה לא עלה יפה: אין מניעים לקרבת ה' בלי לרכוש אותה בכוחות עצמך.

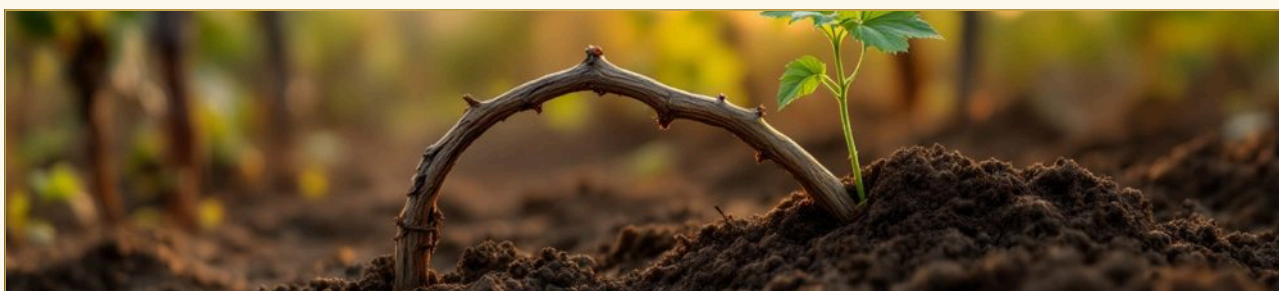
השנייה היא של נח: הוא רוצה להשקיע את עצמו כולו עם ה' בהגשמת העולם, אבל מבקש לשם כך את עזרתו; זו הברית הראשונה בין ה' לאדם. השלישית היא של אברם: כל מה שאני עושה הוא לשמך, איני מצפה לדבר, איני רוצה דבר לעצמי, השקעתי היא חינוך לגמרי. איתו כורת ה' ברית שאין לה גבול לא במרחב ולא בזמן.

מסקנת הרב

איננו יכולים להגיע לרוחניות העזה הזאת של קרבת ה' בלי מאמץ אישי, בלי לרכוש אותה בכוחות עצמנו.

לקח לשולחן

לקבל הכול, לבקש עזרה, או לתת בלי לצפות לדבר: באיזו משלוש הגישות האלה מזהה את עצמו כל אחד היום? ובאיזה תחום נוכל לנסות את השלישית?

הצגה

זרעו של אברם יהיה כחול הארץ וכוכבי השמים; וההבטחה נאמרת בלשון ברכה. בדרך כלל שומעים בזה עניין של מספר. הרב שומע זאת אחרת.

השאלה

מה מודדת הבטחת החול והכוכבים, אם לא את המספר — ומה פירוש "וְהָיָה בְרָכָה"?

התשובה

"הַבֵּט נָא הַשְׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים... כֹּה יִהְיֶה זֶרְעֶךָ" (בראשית טו, ה); "וְהָיָה בְרָכָה" (בראשית יב, ב).

אין זה רק שאי אפשר לספור אותם. אין זו הערכה כמותית של זרע אברם: זו הערכה רוחנית. זה פוטנציאל האור שעם ישראל יכול להביא לעולם כולו, ברוח של מסירות, ברוח של התמסרות למען האדם.

והמילה ברכה מתקשרת גם להברכה: ענף שטומנים באדמה, נעלם, ומחזיר חיים לעץ אחר. כך הם דורות ישראל, אומר הרב — וכך יהיו כל משפחות האדמה, המתברכות בו.

מסקנת הרב

אין זו הערכה כמותית של זרע אברהם, אלא הערכה רוחנית.

לקח לשולחן

אילו נמדדה משפחתנו לא במספר אלא באור, מה היינו מונים? שכל אחד יזכיר "ענף" של המשפחה שהכה שורש במקום אחר והחזיר חיים סביבו.

הצגה

ההבטחה עומדת על שתי מילים שאינן אומרות אותו דבר. ה' אומר: ואעשך לגוי גדול. ומסיים: ונברכו בכך כל משפחת האדמה.

השאלה

מדוע להבטיח גוי ולברך משפחות – מה חסר לאחד ויש לאחר?

התשובה

"וְאָעֲשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל" (בראשית יב, ב); "וְנִבְרָכְךָ בְּכָל מְשִׁפְחוֹת הָאֲדָמָה" (בראשית יב, ג); "לְמִשְׁפְּחוֹתֶם לְלִשְׁנוֹתֶם בְּאֶרְצֵתֶם לְגוֹיֵהֶם" (בראשית י, לא).

פרשת תולדות בני נח מבחינה בין השניים. המשפחה מטפחת לשון – שפה פנימית, שפה של אינטימיות. כשמשפחה מתגבשת ומתפתחת כראוי, אין לה צורך לתחום את גבולותיה: הקשרים בין המשפחות מאחדים את הגבולות, וחיים במרחב משותף. אבל כשהמשפחה נכשלת, באה סכנת הגוי. הגוי מוגדר בשטחו: פונים אל האומה, אל המולדת, אל לאומיות אטומה. ושם כבר אין זו לשון אלא שפה, השפתיים: לשון חיצונית, פוליטית, לשון של הסכמה, ולא יותר – לשונו של מגדל בבל.

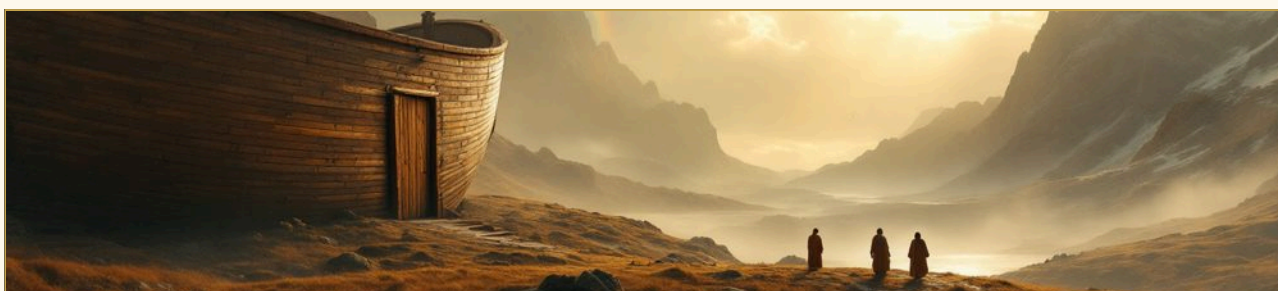
אברם צריך אפוא להיעשות לגוי גדול – צריך להיתחם, כפי שנח נתחם בתיבתו – אבל כדי להשיב לאומות את מושג המשפחה. איך עוברים מן השפה אל הלשון הפנימית? לכל אחד יש בתוכו רוח ממללה זו; אבל, כמו הלוחות, היא נשברה, ולכל אחד נותר רק חלק ממנה. הלשון הזאת תשוב לאחדותה רק בהידברות בין משפחות האדמה.

מסקנת הרב

להיעשות לגוי גדול – אבל לשם מה? כדי להשיב לאומות את מושג המשפחה.

לקח לשולחן

אנו מדברים ברצון בלשון השפתיים, גם בבית: נימוס, סידורים, חדשות. מתי דיברנו לאחרונה בלשון הפנימית עם מישהו מבני הבית? ולאילו משפחה, מחוץ לשלנו, הבאנו משהו השנה?

הצגה

אצל אדם, שיצא מן הגן, עוד לא רואים משפחה מגובשת: רק ילדים שעושים את זמנם ונעלמים. מושג המשפחה, אומר הרב, לובש צורה עם נח — ולנח שלושה בנים שונים מאוד.

השאלה

מה מוליד את המשפחה — ומדוע היה על נח להחזיק יחד את שלושת בניו?

התשובה

"בא אִתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה" (בראשית ז, א); "יִפְתָּ אֱלֹקִים לְיָפֶת וְיִשְׁכֵּן בְּאֶהְלֵי שֵׁם" (בראשית ט, כז).

אצל אדם, משנמסר לניסיונו האישי, הכול טיוטה; יש אמנם כמה כוכבים בדורות האלה, אבל הם אינם מסתגלים להתפתחות החברה שלהם. המשפחה לובשת צורה עם נח, בתיבתו, בביתו. את המשפחה צריך לטפח קודם כול אם אין רוצים להיסחף במבול המאיים על אנושות המופקרת לעצמה: צריך לדעת לסגור את דלתות ביתך ולהתחיל לבנות את משפחתך, מתוך שאיפה רוחנית ותחושת ענווה.

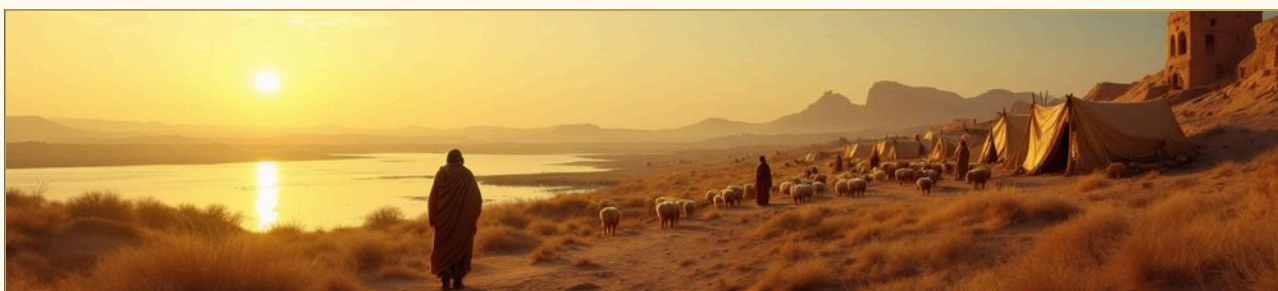
אבל שם מגלם את המוסר, חם את הכלכלה, יפת את האמנות, ונח הפריד ביניהם; היה צריך לכלול אותם בתולדה אחת. אי אפשר לחיות משם לבדו כשנשארים תלויים בחם, וגם לא לבחור ביפת, המבקש לחדור אל הפנים מן החוץ, בעוד אנו מבקשים לעצב את החוץ לפי רגישותנו הפנימית. נח הבין זאת בסוף: מצדיק תמים נעשה "אִישׁ הַאֲדָמָה"; ובברכתו הוא משתף את אמנותו של יפת עם אוהלי שם.

מסקנת הרב

צריך קודם כול לדעת לסגור את דלתות ביתך ולהתחיל באמת לבנות את משפחתך.

לקח לשולחן

מוסר, עבודה, יופי: אצלנו, איזה משלושת בני נח תופס את כל המקום, ואיזה נשכח? כיצד לאחד אותם השבוע סביב השולחן?

הצגה

לפני שהוא הולך אחרי אברם, הרב שואל: מאין באנו, מי אנחנו? אנחנו העברים, כלומר צאצאי עבר.

השאלה

מה מלמד אותנו השם "עברים" על מוצאנו — ומדוע קרא עבר לבנו פלג?

התשובה

"אָבִי כָּל בְּנֵי עִבְרָ" (בראשית י, כא); "שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְּיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ" (בראשית י, כה).

עבר הוא מצאצאי שם, והוא קורא לאחד מבניו פלג, מפועל שפירושו לחלק: זו הפלגת בבל, שבה בני האדם אינם מבינים עוד זה את זה, עד כדי כך השקיעו את עצמם בתרבות של המצאות טכניות שאין להם עוד זמן לשאול על משמעות חייהם. מאין ידע עבר מה עתיד לקרות? משום שהיה נביא: הוא חש מראש בהתפלגות האנושות לשבעים אומות, שכל אחת לוקחת חלק מאדם המפורק.

הרב קושר את העברים לשבטי ה"חבירו" שההיסטוריה שמרה את זכרם, שנפוצו בין העמים משום שאיש לא סבל אותם: אין רוצים בריכוז של מחשבה המכביד על הפוליטיקה. מלך אחד באזור אף מתלונן עליהם בכתב: הם מסרבים להשיב לאדוניו עבד שברח; אדרבה, הם נותנים לו מקלט, מגינים עליו, מסתירים אותו. זה מוצאנו: אנחנו אלה שמעבר לנהר.

מסקנת הרב

אלה בני אדם צמאי חירות, צמאי רוחניות, שנעשו מגיניו של אידאל חיים לאדם.

לקח לשולחן

להיות "מעבר לנהר" פירושו להסכים לא לחשוב כמו כולם. באיזו שאלה עומדת משפחתנו "מעבר השני"? ולמי אנו, גם אנחנו, נותנים מקלט?

הצגה

תרח, אביו של אברם, החזיק חנות פסלים. הרב שואל שאלה פשוטה: מה הייתה היום חנות פסלים?

השאלה

מה מכר תרח — ומה לעשות בפילוסופיות ובאידאולוגיות, נשגבות ככל שיהיו?

התשובה

חז"ל: "תַּכְמָה בְּגוֹיִם — תַּאֲמִין; תוֹרָה בְּגוֹיִם — אֵל תַּאֲמִין".

זו הייתה חנות של ספרי פילוסופיה מכל הזרמים. לכל ממשלה, לכל השקפה יש האליל שלה, תפיסת החיים וההיסטוריה שלה, ואדם מוכן להקריב את חייו להצלחת האידאולוגיה שלו. תרח היה פתוח לכל הפילוסופיות האלה ושיווק אותן — עד היום שבו אברם נלחם בהן, שובר אותן ומראה את הבלן.

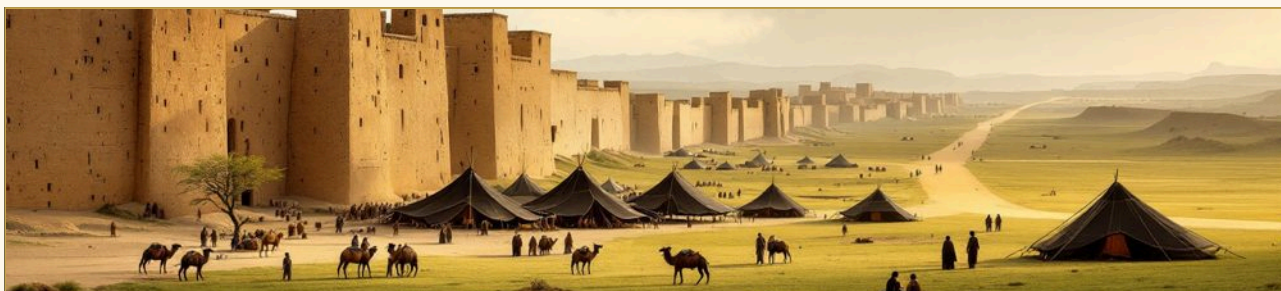
שאלו את הרב על פשר הפתגם "ממשה עד משה לא קם כמשה". תשובתו: משה הזה כלל את כל הכיוונים הפילוסופיים, את כל האידאולים הנשגבים; הוא קילף מהם את קליפתם, את מה שעשה אותם לעבודה זרה, ונתן להם קוד אחד. כך גם זרמי המחשבה: כל עוד לא הושבו לאחדות, הם עלולים להיות עבודה זרה. והפילוסוף אינו התגלמות הפילוסופיה שלו; התורה, לעומת זאת, דורשת להיות עקבי עם עצמך ולהגשים את הכול בתוכך.

מסקנת הרב

כל עוד לא הושבו לאחדות, הם עלולים להיות עבודה זרה.

לקח לשולחן

"חננויות הספרים" המודרניות שלנו — רשתות, עיתונים, סדרות — מוכרות הרבה פילוסופיות. איזו מהן פיתחה אותנו השנה? מה היינו שומרים ממנה אחרי שנקלף את קליפתה?

הצגה

תרח יוצא מאור כשדים עם בני ביתו ללכת לכנען, אבל נעצר בחרן. בנו נחור משתקע שם. הרב קורא בעצירות האלה שתי דרכים לחיות את הגלות.

השאלה

מדוע נעצר תרח בחרן — ואיזה פיתוי מייצגת בחירתו של נחור?

התשובה

"וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאֹר כְּשָׁדִים לָלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם" (בראשית יא, לא).

אברם הוא פליט רדיפותיו של נמרוד, מגן החילוניות בכל מחיר, שביקש להדיח את האלוקות ולהוכיח שהחברה יכולה להתארגן בכוחות עצמה. בני תרח נאלצים לצאת לגלות, והם חושבים לשוב לכנען, הארץ שנפלה בחלקו של שם בחלוקה, ושצאצאי חם פלשו אליה מאז: קצת כמו ציוני חילוני היוצא לשיבה הזאת משום שהוא בורח מן הפוגרומים. אבל תרח אינו מגיע אל היעד: הוא נעצר בחרן, אי שם בטורקיה של היום.

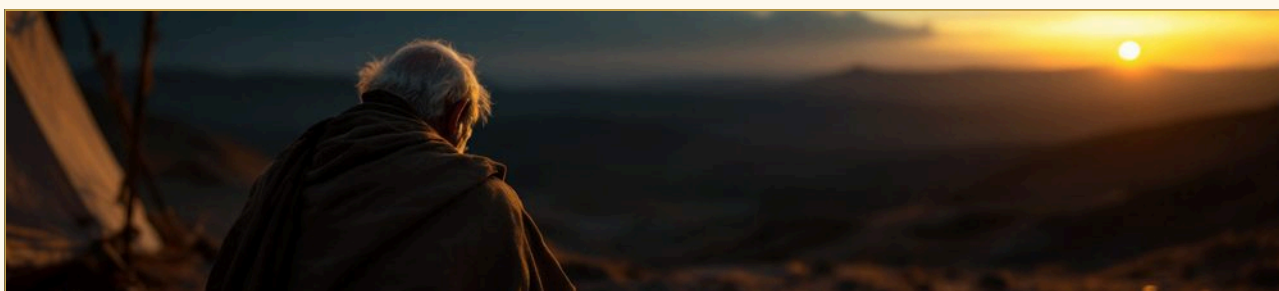
נחור, לעומתו, מוצא שם ארץ סובלנית יותר, מקום לחיים של פשרה עם הארמים. במקום לשוב לארץ שם, מסתפקים בחיים בחוץ ובהפצת האידאל הזה בקוסמופוליטיות בתוך האומות — ניסיון, אומר הרב, שחזר פעמים רבות בהיסטוריה. אברהם, מאוחר יותר, יחפש אישה ליצחק במשפחתו, אבל בתנאי שתבוא לארץ ישראל.

מסקנת הרב

במקום לחשוב על שיבה אל ארצו הראשונה של שם, מסתפקים בחיים בחרן.

לקח לשולחן

לכולנו יש "חרן" משלנו: תחנות נוחות בדרך אל מה שרצינו. היכן נעצרה משפחתנו בדרך? האם זו הייתה חכמה, או רק נוחות?

הצגה

בחרן מקבל אברם את הציווי לצאת. עד כאן, אומר הרב, דובר רק בנביאים. הוא מתעכב על האופן שבו מנוסח הציווי, ועל מה שהוא שותק.

השאלה

מדוע ניתן הציווי לצאת בחרן — ומדוע הארץ עדיין אינה נקראת בשמה?

התשובה

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ" (בראשית יב, א).

אסור להיות תלוי בארץ שהייתה מוכנה לקלוט אותנו, בתנאי שלא נפריע לה בדרך חשיבתנו, באידאולוגיה שלנו, באמונתנו. ה' אומר לאברם: אל תישאר באמצע הדרך, לך לחפש את שורשיך במקום אחר. הנביא, אומר הרב, הוא האדם המחפש את נקודת הגבול של התקשרותו עם המוחלט; הוא חש אותה בעוצמה כזו שהוא נדחף לעזוב את הסביבה שבה הוא חי.

"אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶרְאֶה": קודם תשמע, אחר כך תראה. ההתפתחות הולכת מן השמיעה אל הראייה. ולעת עתה אין לחשוף את התוכנית: אין חושפים תוכנית של מדינה יהודית בארץ שהכנענים יושבים בה. צריך קודם להתיישב, להניח את היסודות למשפחה, ולהגשים לאט לאט את צמיחתו של עם שיצא מאברהם.

מסקנת הרב

צריך קודם להתיישב, צריך להניח את היסודות למשפחה.

לקח לשולחן

יש תוכניות שמתקלקלות משום שהוכרזו מוקדם מדי. איזו תוכנית משפחתית תרוויח אם תיחווה קודם, לפני שתוכרז? האם אנו בשעת השמיעה, או כבר בשעת הראייה?